

Ćwiczenie 7

Degradacja materiałów w środowisku wodnym

1.1 CEL ĆWICZENIA

Zapoznanie się z wpływem środowiska wodnego na zachowanie się (trwałość, stopień degradacji) materiałów metalicznych, ceramicznych i polimerowych.

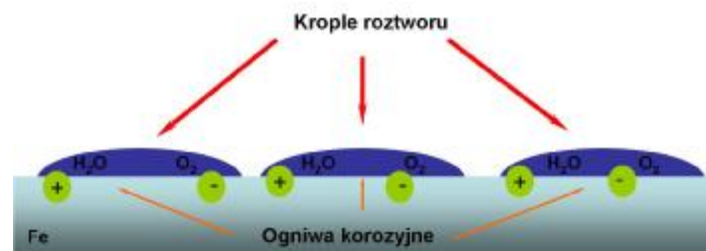
1.2 WPROWADZENIE

W celu oceny ryzyka zastosowania danego materiału, niezbędne jest przeanalizowanie możliwości rozkładu i mechanizmów niszczenia (degradacji). Degradacja zależy od ich właściwości, lokalnego środowiska lub szkodliwego czynnika działającego długofalowo na dany materiał.

1.2.1 DEGRADACJA

Większość materiałów poddanych długotrwałemu działaniu środowiska wodnego wykazuje zmianę niektórych właściwości. Obniżenie parametrów mechanicznych, zmiany powierzchniowe obserwowane makroskopowo jak i mikroskopowo a także zmiany chemiczne są skutkiem oddziaływania jonów hydroniowych (H_3O^+) jak i hydroksylowych (OH^-) na materiał. Niszczenie mikrostruktury i właściwości w wyniku działania środowiska chemicznego, temperatury uzależnione od czasu przebywania w nim materiału nosi nazwę degradacji. W przypadku materiałów metalicznych można mówić o dwóch rodzajach degradacji:

- fizycznej – będącej efektem działania naprężeń np. ściskających, rozrywających, termicznych. W wyniku ich działania następuje odkształcenie materiału, pękanie, pełzanie czy ścieranie,
- chemicznej – będącej efektem przemian chemicznych i elektrochemicznych zachodzących na powierzchniach (korozja chemiczna i elektrochemiczna)

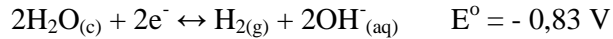

Rys 1. Powierzchnia metalu jako zbiór lokalnych mikroogniw korozyjnych

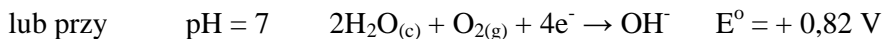
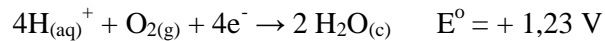
Korozja elektrochemiczna jest najbardziej rozpowszechnionym rodzajem korozji. Powstaje ona w środowisku wodnym i ma mechanizm elektrochemiczny. Polega on na tworzeniu się lokalnych *ogniw korozyjnych* na powierzchni metalu (rys.1). Elektrody w ogniwie korozyjnym mogą powstawać wskutek:

- różnicy naprężeń w samym metalu, powstałe w czasie chłodzenia stopionego metalu,
- obecności w samym metalu wtrąceń innego metalu, grafitu w przypadku stali węglowych lub też elementów konstrukcyjnych wykonanych z metalu bardziej szlachetnego,
- różnicy stężeń w roztworach soli lub tlenu, mającymi kontakt z powierzchnią metalu

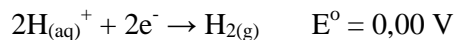
Przyczyn korozji elektrochemicznej należy doszukiwać się w wartościach potencjałów z szeregu napięciowego metali a znajomość mechanizmu pozwala nam zapobiegać korozji. Każdy metal położony w szeregu napięciowym niżej niż -0,83 V może zostać utleniony przez wodę w standardowych warunkach w wyniku reakcji półokwowej.

Taką wartość potencjału standardowego $E_0 = -0,83 \text{ V}$ możemy odczytać z tabeli szeregu napięciowego metali. Z tej samej tabeli odczytamy, że dla $\text{pH} = 7$, potencjał standardowy dla napisanej reakcji półokwowej ma wartość $E_0 = -0,42 \text{ V}$. Ponieważ potencjał standardowy żelaza jest prawie taki sam ($E_0 = -0,44 \text{ V}$ dla reakcji $\text{Fe}(s) \leftrightarrow \text{Fe}_{(aq)}^{2+} + 2e^-$), żelazo prawie nie jest utleniane przez czystą wodę. Warunki zmieniają się, gdy w wodzie pojawi się tlen O_2 lub kationy wodoru H^+ . Wtedy należy wziąć pod uwagę reakcje redukcji tlenu rozpuszczonego w wodzie lub reakcje redukcji kationów wodoru H^+ . Odpowiednie reakcje mają postać. Reakcja redukcji tlenu rozpuszczonego w wodzie.

W środowisku obojętnym, powstające aniony $\text{OH}_{(aq)}^-$ łączą się z kationami $\text{Fe}_{(aq)}^{2+}$ i powstaje $\text{Fe}(\text{OH})_2$, który wytrąca się w postaci osadu. Dalsze utlenienie $\text{Fe}(\text{OH})_2$ prowadzi do powstania hydratów $\text{Fe}_2\text{O}_3 \cdot n\text{H}_2\text{O}$, które tworzą osad o charakterystycznym rdzawym zabarwieniu. Reakcja redukcji kationów wodoru.

I w pierwszym i drugim przypadku wartość potencjału przekracza potencjał żelaza, więc obecność tlenu lub kationów wodoru w wodzie mogą utlenić żelazo do Fe^{2+} .

Procesy degradacji polimerów wiążą się najczęściej ze zmianami strukturalnymi łańcucha polimerowego (a więc zmniejszenia ciężaru cząsteczkowego). Wiążą się z tym zmiany właściwości fizykochemicznych polimerów (np. lepkość roztworów, wytrzymałość mechaniczna, elastyczność, stan skupienia, temperatura topnienia, rozpuszczalność). Przykładami procesów, w których następuje niszczenie łańcucha polimerowego są np. depolimeryzacja (w jej wyniku wydziela się czysty monomer lub następuje rozrywanie wiązań kowalencyjnych w łańcuchu głównym), degradacja mechaniczna (pod wpływem naprężeń ścinających) lub degradacja termiczna. W przypadku tego ostatniego zjawiska zasadniczym czynnikiem wpływającym na wielkość rozkładu termicznego jest energia wiązań między atomami (tabela 1).

Ze względu na zachowanie się polimerów w środowisku wodnym został wprowadzony podział tej grupy materiałów na: polimery niedegradowalne (odporne na działanie środowiska zewnętrznego np. polietylen, PE), polimery degradowalne (ulegające rozpadowi pod wpływem czynników zewnętrznych). W specyficznych warunkach wysokiej temperatury i wilgotności, polimery degradowane (np. poli(kwas)mlekowy, PLA) ulegają całkowitej degradacji. Ich rozpad następuje przez hydrolizę, a następnie rozpad produktów hydrolizy do H_2O i CO_2 .

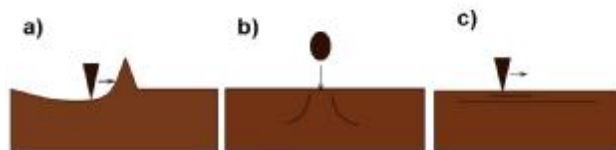
Tabela 1. Średnie wartości energii wiązania w związkach organicznych wg Moelvyna-Hughensa

Wiązanie	Związek	Energia [kJ/mol]
C-C	alkany	331,8
C=C	alkeny	587,8
C-H	alkany	413,0
C=H	alkeny	415,0
C-O	alkohole, etery	333,3
C-N	aminy	275,7
C-C	aldehydy, ketony	350,5

Materiały ceramiczne poddane działaniu agresywnego środowiska również ulegają procesom niszczenia (degradacji). Podstawa tych procesów są trzy rodzaje zjawisk:

- korozja w agresywnych, gorących stopach gdzie zachodzą reakcje utleniająco-redukcyjne oraz kwasowo zasadowe na granicy rozdziału materiał ceramiczny – ciekły stop
- erozja w gorących gazach – niszczenie powierzchni ceramicznej przez obecność stałych cząstek obecnych w gazie
- zużycie mechaniczne (ścierne) materiałów - ścinanie, żłobienie, rozwarstwienie i pęknięcie mniej twardego materiału

Mechaniczne niszczenie (zużywanie) ceramiki może zachodzić trzema sposobami. Jednym z nich jest ścinanie wypukłości i żłobienie bruzd i zachodzi w materiale o mniejszej twardości i chropowatej powierzchni. W przypadku łuszczenia zachodzi ono szybciej w miarę zmniejszania odporności na kruche pęknięcie (K_{Ic}) i dotyczy najczęściej materiału o mniejszej twardości. Jeśli pod wygładzoną ścinaniem powierzchnią materiału mniej twardego dochodzi do pęknięć równoległych do powierzchni i rozwarstwiania materiału to można mówić o tzw pęknięciach Hertza (rys 2).

Rys 2. Przykłady niszczenia mechanicznego materiałów ceramicznych: a) ścinanie wypukłości (żłobienie), b) łuszczenie, c) pęknięcia Hertza.

Degradację materiałów ceramicznych przyspiesza obecność pęknięć i wad technologicznych. Wprowadzona w te obiekty woda lub para wodna poddawana cyklicznemu zamrażaniu i rozmrażaniu może doprowadzić do całkowitego zniszczenia materiału. Na szybkość degradacji ceramiki mają także wpływ wtrącenia innych faz/związków, które w kontakcie z np. wodą przyspieszają starzenie (wykwity, odpryski materiału) czy też zwiększają objętość. Zachowanie takie prowadzi do osłabienia innych właściwości materiału głównie mechanicznych. Przykładem destrukcyjnego wpływu niektórych związków chemicznych jest obecność soli węglanowych w surowcach służących do wyrobu cegieł. Powstający w trakcie wypalania tlenek wapnia w środowisku naturalnym ulega przemianom w wodorotlenek wapnia, który charakteryzuje się dwukrotnie większą objętością niż wyjściowy CaO.

1.2.2 METODY ILOŚCIOWEJ OCENY DEGRADACJI (STOPIEŃ DEGRADACJI)

W celu oceny ryzyka stosowania materiału w środowisku szkodliwym należy przeprowadzić wstępną ocenę jego zachowania, możliwość rozkładu i ewentualnych mechanizmów degradacji. Szczególnie istotne jest przeprowadzenie tego typu badań w momencie, kiedy mamy do czynienia z materiałem degradowalnym. Proces taki śledzi się na podstawie zmian masy materiału, uwalniania związków z powierzchni, obserwacji mikrostruktury (pękanie powierzchni, odwarstwienia) oraz migracji składników jednego materiału do drugiego.

Do identyfikacji i oceny trwałości materiałów metalicznych poddanych działaniu środowiska zewnętrznego stosuje się testy potencjostatyczne i potencjodynamiczne. Są one metodami mającymi na celu ustalenie przebiegu reakcji chemicznych i elektrochemicznych zachodzących na powierzchniach metalicznych. Test statyczny najczęściej połączony jest z analizą chemiczną badającą produkty degradacji, które przechodzą do roztworu immersyjnego.

Rodzaj badań zaproponowanych do identyfikacji stopnia trwałości materiału uzależniony jest od jego charakteru. I tak dla materiałów polimerowych najczęstszym wyznacznikiem degradacji są badania lepkości i wyznaczania średnich mas cząsteczkowych (np. wiskozymetria), badania termiczne (np. DTA/DSC), badania strukturalne (np. FTIR).

Dla materiałów ceramicznych do określenia stopnia ich trwałości na działanie środowisk agresywnych stosuje się obserwacje mikrostruktury powierzchni połączonej z jej analizą (np. SEM/XRD). Inną metodą sprawdzającą wpływ środowiska na właściwości materiału są testy mechaniczne.

Niezależnie od rodzaju badanego materiału (ceramika, materiały metaliczne, polimery) najszybszym i najprostszym testem służącym do oceny stopnia degradacji materiału jest monitorowanie zmian przewodnictwa jonowego wody, lub badanie zmian pH cieczy wykorzystywanej jako medium immersyjne. Pomiar taki prowadzi się w różnych odstępach czasu, co pozwala analizować tempo degradacji materiału i wpływ różnych czynników na szybkość degradacji (np. podwyższenie/obniżenie temp, obecność dodatkowych jonów w roztworze).

Równie szybką metodą służącą nie tylko do identyfikacji, ale przede wszystkim oceny ilościowej konkretnych jonów przechodzących z materiału do roztworu są metody spektrofotometryczne UV/Vis. W efekcie absorpcji promieniowania elektromagnetycznego przez cząsteczki związków chemicznych następuje wzbudzenie odpowiednich poziomów energii. Otrzymane widmo absorpcyjne zawiera informacje o rodzajach przejść energetycznych w cząsteczce i jest graficzną zależnością ilości energii promieniowania elektromagnetycznego pochłoniętej przez cząsteczki obecne w roztworze (a które przeszły z powierzchni materiału).

1.3 WYKONANIE ĆWICZENIA

1. Przygotować stanowisko pomiarowe; skalibrować pH-metr, konduktometru zgodnie z instrukcją obsługi urządzeń pozostawioną na miejscu wykonania ćwiczenia.

Uwaga!! Eksperymentu nie można prowadzić na niewykalibrowanych urządzeniach!!

2. Materiały w postaci proszków, kształtek, folii umieścić w pojemnikach z tworzywa sztucznego. Pojemniki opisać. Dla celów porównawczych należy zachować proporcje w ilości (masie) materiału w obrębie grupy materiałowej: ceramika, metale, polimery, kompozyty. Materiały zalać wodą destylowaną zachowując stały stosunek ilościowy materiał : woda (np. 1:10, 1:50 itp)

3. Pojemnik z wodą destylowaną pozostawić jako próbę kontrolną, wykonując dla niej każdorazowo pomiary pH i przewodnictwa.

4. Zmierzyć pH i przewodnictwo wyciągów tuż po ich przygotowaniu, następnie wszystkie materiały wraz z próbką odniesienia umieścić w cieplarni (60⁰C) na 30 min. Po tym czasie pojemnik z badanym materiałem wyjąć doprowadzić do temperatury pokojowej a następnie zmierzyć pH i przewodnictwo medium immersyjnego. Czynność powtórzyć w trzech odcinkach czasowych 30, 60 i 90 min. Każdorazowo wyniki pomiarów pH i przewodnictwa notować w tabeli (tab 1).

Material		Czas [min]							
		0 min		30 min		60 min		90 min	
		pH	λ	pH	λ	pH	λ	pH	λ
ceramika	1								
	2								
	3								
metale	1								
	2								
polimery	1								
	2								
	3								
	4								
kompozyty	1								
	2								

5. Otrzymane wyniki doświadczenia przedstawić w postaci wykresów $pH=f(t)$ i $\lambda =f(t)$ (dla każdej z grup materiałów). Skomentować otrzymane wyniki, porównać materiały w obrębie każdej z grup.

MATERIAŁ DO SAMODZIELNEGO OPRACOWANIA

- degradacja materiału
- struktura atomowa a degradacja materiału
- trwałość materiałów: metale, polimery, ceramika
- zjawiska niszczenia materiałów metalicznych
- zjawiska niszczenia materiałów polimerowych
- zjawiska niszczenia materiałów ceramicznych
- metody oceny trwałości materiałów wobec środowiska zewnętrznego

Literatura:

1. L.A. Dobrzański *Metaloznawstwo z podstawami nauki o materiałach* Wydawnictwa Naukowo-Techniczne 2002
2. R. Pampuch *Współczesne materiały ceramiczne* Wydawnictwo AGH 2005
3. R. Pampuch, *Siedem wykładów o ceramice* Wydawnictwa AGH 2002
4. I. Gruin, *Materiały polimerowe* Wydawnictwo Naukowe PWN 2003

